

Néhány megjegyzés Csorba Béla kommentárja kapcsán

Hálás vagyok Csorba Bélának, hogy a *Ki is az a „Teofilat”* című cikkében közelebb vitt bennünket a Svetislav Stefanović által említett Teofilat nevű szerző személyének jobb megismeréséhez. (*Svetislav Stefanović: Nekoji podaci iz mađarske literature za datiranje naše narodne poezije. PPNP 4[1937] No 1. 28.*) Néhány megjegyzés azonban cikke után is szükséges.

Nem vagyok biztos benne, hogy a Stefanović által használt névalak (a Teofilat) banális sajtóhiba, esetleg Császár Elemér vagy Siklós Albert tollhibájának eredménye lenne. Elképzelésemet arra az olasz nyelvű névalakra alapozom, amely Theophülaktosz Szimokatész (a továbbiakban: T. Sz.) egyik művének olasz kiadása címében olvasható. A bizánci szerző műveinek újabb kori kiadásai közt szerepel ugyanis a *Természetrajzi kérdések* olasz kiadása ilyen címen: *Teofilatto Simocata: Questioni naturali*. Elképzelhetőnek tartom, hogy akár Császár Elemér, akár Siklós Albert is Teofilatto Simocatának írta a bizánci szerző nevét, esetleg az olasz fordító használta ezt a névalakot. S mivel egyikőjük olasz nyelven megjelent magyar irodalomtörténetét, illetve másikkuk ugyancsak olasz nyelvű magyar zenetörténetét használta Stefanović, nyilvánvalóan a *Teofilatto* olaszos névalakból lett nála a *Teofilat*. (*Az olasz névalakra: VILIRLEX 15. [Budapest, 1993] 424.*) Mindehhez hozzáteszem: az előbbieket Stefanović-dolgozatom írásakor (2009-ben) még nem ismertem, ezt ma tudom, Csorba cikkének nyomán vizsgálódva.

Stefanović egyébként fentebb jelzett dolgozatában a következőket írja: „Pouzdanije o mađarskoj narodnoj poeziji zvuči svedodžba Teofilata, grčkog pisca VII stoleća, koji u svojoj Geografiji opisuje paganske običaje Ugara pa kaže kako oni u pesmama veličaju zemlju.” Ennek a szövegnek alapján született az a magyar nyelvű összefoglalás, ami Stefanović-dolgozatomban olvasható, s amit Csorba idézett. Tehát az én lelkemen

szárad, hogy a Stefanović által használt *zemlja* szót a magam magyar szövegében *ország*ként értelmeztem. Csorbának természetesen igaza van abban, hogy a *zemlja* szó a magyarban *föld*ként és *ország*ként is fordítható. Sajnos, *ország* szavunk a szerbben másként nem nagyon oldható meg, bár tudjuk, hogy a régi horvát irodalomban (nem a szerbben!) ez a szó *ország*ként is megtalálható. Tehát a Stefanovićnál olvasható szövegrész: „oni u pesmama veličaju zemlju” valóban szinte azonos azzal, amit Kandra Kabos ír: „a földnek himnuszokat zengedeznek” (*Kandra Kabos: Magyar mythologia. Eger, 1897. 57.*). Stefanović, mint láttuk, ezt Teofilatnak tulajdonítja, Kandra Kabos pedig Teofilaktosz Simokattának. Mindebből az következik, amit Csorba megállapít, hogy a Stefanovićnál említett szerző azonosnak tekinthető az általam T. Sz.-ként jelzett bizánci szerzővel.

Csorba kommentárjának végén az alábbiakat írja: „Szalay lábjegyzetben hivatkozott görög forrása mellesleg [...] turkokat, a mai szóhasználat szerint türköket említ. Hogy Stefanovićnál miként lettek belőlük ugorok, az sem egy utolsó filológiai kérdés.”

Nos, úgy vélem, hogy ez a „filológiai kérdés” valószínűleg megválaszolhatónak tűnik. Róna-Tas András írja T. Sz.-t idézve az alábbiakat: „Theophilaktosz Szimokattész 638-ban befejezett *Világtörténetében* részletesen leírja az Avar Birodalom felbomlását a VI. század közepén. Ebből most csak egy részt ragadunk ki: „Ezután a (türk) kagán egy másik vállalkozásba kezdett, és leigázta az összes *ogorok*at, amely egyike a legerősebb törzseknek, mivel igen nagy a létszámuk, és mivel alaposan gyakorolták a hadviselést.” Továbbá: „Az *ogor* népnév Theophilaktosz egyik forrásában, Menandrosznál (aki 582 és 602 között írhatta művét) *ugur* alakban fordul elő, tehát pontosan ugyanazt találjuk, amit kínai források alapján rekonstruálhatunk.” (Főntebb Róna-Tas az *ugur[i]* névalakot ismerteti. – J. K.) Ebből következően a Stefanović által használt forrás (források?), Császár és Siklós olasz nyelvű művei ismerhették T. Sz. *Világtörténet* című művét (vagy annak az *ogorok*kal [*ugurok*kal] foglalkozó részleteit), s az *ugor* névalakot használva mondták (írták) könyvükben (könyveikben?) azt, amit Stefanović összefoglalt, s amit tőle átvéve magam is elmondtam. Sajnos, a földet dicsőítő dalaikról Róna-Tas nem emlékezik meg (nem is idézi a bizánci szerzőtől ezeket a részleteket), tehát ebben a pillanatban nem tudható, hogy az *ogorok* (vagy *ugurok*, esetleg az *ugorok*) Stefanovićnál (és valószínű forrásainál) említett népköltészetéről T. Sz. mit is írt. Az mindenesetre biztos, hogy Stefanović ugyancsak hozott anyagból dolgozott, akárcsak Kandra Kabos; nincs róla tudomásom, hogy külön foglalkozott volna a magyarság őstörténetével. (*Az idézett részletek: Róna-Tas András: A honfoglaló magyar nép. Bevezetés a korai magyar történelem ismeretébe. Budapest, 1996. 176.*)

Dilemma azonban marad azután is, hogy „Teofilat” kiléte és az általa emlegetett ugorok kérdése megoldódott. Számomra továbbra sem világos, hogy Theophülaktosz Szimokatész idézett szövegrészletei, valamint azok az adatok, amelyeket mások által összefoglalva megismerhettünk, s amelyek kétséggkívül összefüggésbe hozhatóak a magyarság őstörténetével (az előmagyar korról), miért nem kerültek bele azokba az alpművekbe, amelyek éppen a magyarok elődeinek és a honfoglalásnak hazai és idegen írott forrásait teszik elérhetővé a szakemberek és a nagyközönség számára? (Ezek közül a legfontosabbak: *A magyar honfoglalás kútfői. Szerkesztette Pauler Gyula és Szilágyi Sándor. Budapest, 1900. Reprint ugyanott 1995.* Továbbá: *A magyarok elődeiről és a honfoglalásról. Kortársak és krónikások híradásai. Összeállította Györffy György. [Kiegészítették többen.] Budapest, 2002.* [Több korábbi kiadásban is.] Továbbá: *A honfoglalás írott forrásai. Szerkesztette Kovács László és Veszprémy László. A honfoglalásról sok szemmel II. Főszerkesztő Györffy György. Budapest, 1996.* A felsorolt alpművek többségében található kitekintés az előmagyar korra is, nem csupán a címekben jelzett időszakra vonatkoznak!)

Az sem világos továbbá számomra, hogy abban a reprezentatív szövegválogatásban, amely a magyar olvasó számára betekintést nyújt a bizánci szerzők műveibe, s külön függelékben mutatja be a bizánci szerzők magyarokra vonatkozó szövegrészleteit, ugyancsak nem közli Theophülaktosz említett fragmentumait, holott bemutatja a szerző Nílusról írott fantazmagóriáit és a szlávokról (szklavinokról) írott összefoglalását. (Lásd: *A bizánci irodalom kistükre. Válogatta stb. Dimitriosz Hadzisz. A bizánciak a magyarokról című részt összeállította stb. Kapitánffy István. Budapest, 1974.* A jelzett részletek 89–94.)

Megemlíthető végezetül, hogy Stefanović (és forrásai) tévesen T. Sz. *Geográfia* című művét említik az idézett adatok forrásaként, de mint láthattuk Róna-Tas szövegrészletében, a *Világtörténet* című műről van szó. Csorba kommentárja, mint láthattuk, közelebb vitt bennünket a kérdéskör jobb megismeréséhez, dilemma azonban maradt továbbra is, s mindez Svetislav Stefanovićtól függetlenül is érdekes lehet azok számára, akik az előmagyarság és a velük kapcsolatos valós vagy virtuális híradásokon töprengenek.